

Ivan Filakovac: *Župa Retkovci 1898. – 1902.*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb – Vinkovci, 2020.

Etnološka rukopisna monografija učitelja Ivana Filakovca pod nazivom *Etnografska građa iz Retkovaca* svoje je tiskano izdanje dobila nakon stoljetnog čuvanja u arhivu Odsjeka za etnologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Rukopis je nastajao u periodu 1898. – 1902. godine potaknut pozivom Antuna Radića, tadašnjeg urednika Akademijina *Zbornika za narodni život i običaje Južnih Slavena*. Na temelju Radićeve *Osnove za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu*, zapisivači – Akademijini suradnici iz raznih dijelova Hrvatske, pa i šire – prikupljali su i pomno bilježili različite aspekte tradicijske kulture. Odabrana je građa nakon jezične obrade objavljuvana u *Zborniku*. Tako je i dio Filakovčeva rukopisa objavljen 1905., 1906. i 1914. godine¹, dok je preostali dio rukopisa od ukupno 278 stranica objavljen 2020. godine pod nazivom *Ivan Filakovac: Župa Retkovci 1898. – 1902.* u sklopu projekta kritičke obrade i objavljivanja etnološke i folklorističke građe arhiva Odsjeka za etnologiju HAZU. Glavni su urednici izdanja akademici Slavko Matić i Dragutin Feletar, priređivačica je dr. sc. Anica Bilić, a stručni suradnici dr. sc. Klementina Batina, mr. sc. Janja Juzbašić i dr. sc. Jakša Primorac. Knjiga je objavljena u suradnji dviju Akademijinih jedinica: Centra za znanstveni rad HAZU u Vinkovcima i Odsjeka za etnologiju Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Zagrebu uz potporu Ministarstva znanosti i obrazovanja RH, Zaklade Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti te Grada Vinkovaca.

Kada je Antun Radić sastavljao *Osnovu*, smatrao je da su učitelji (uz pismene seljake i kler) sakupljači kojima se zajednica s radošću otvara. Ivan Filakovac bio je jedan od takvih učitelja: kroz učiteljsku struku bavio se prosvjetnim radom, bio je član učiteljskih udruženja, izdavao je tekstove u učiteljskim i pedagoškim glasilima, pisao je o unapređenju školstva i pedagoške struke, davao savjete mladim učiteljima te ponekad isticao i negativan stav prema činovnicima i građanskim elitama. Studija Janje Juzbašić pod nazivom *Život, pedagoški i etnografski rad Ivana Filakovca (1858. – 1922.)* sukus je autoričinih istraživanja u sklopu njezina magistarskog rada, a donosi iscrpne biobibliografske podatke koji pomažu

---

1 Godine 1905. objavljeno je poglavlje „Vjerovaća“, 1906. „Ženidba“, a 1914. „Godišni običaji“.

boljem poznavanju Ivana Filakovca kao osobe i kao učitelja te općenito položaja hrvatskih učitelja koji su svoje profesionalno i slobodno vrijeme usmjeravali prema napretku školstva i zajednice u kojoj su djelovali.

Pitanja u *Osnovi* Radić je podijelio na dvanaest poglavlja koja i Filakovac prati u svojim etnografskim zapisima: „Priroda (narav) oko čovjeka“, „Tjelesni ustroj naroda“, „Jezik“, „Životne potrepeštine“, „Rad“, „Život“, „Pravo“, „Običaji“, „Zabave“, „Poezija“, „Vjerovańa“ i „Iskustvo, znańe i mudrovańe.“ Svakodnevnica koju je Filakovac zabilježio na području Retkovaca i susjednih Prkovaca vrijedna je građa koja daje uvid u tradicijski život vinkovačkog dijela Slavonije. Filakovčevi zapisi svjedoče o životu hrvatskoga katoličkog stanovništva te odnosu toga stanovništva s romskim i doseljenim ličkim stanovništvom iz susjednih mjesta, o tome koja su veća trgovačka mjesta posjećivali, kamo su hodočastili, kakvu su odjeću nosili itd. Podaci koje iznosi objektivno su prezentirani. Za Filakovca nema tabu tema čak ni kada su u pitanju vjerovańa u nadnaravna bića, bjanja, narodna medicina ili ženska higijena i zdravlje. U svojem zapisivačkom radu koristi se suvremenim etnografskim metodama poput promatranja sa sudjelovanjem, intervjuiranjem uz komparativni pristup (primjerice kada uspoređuje specifičnosti retkovačkog tradicijskog ruha u odnosu na specifičnosti okolnih mjesta), a upravo takva metodologija karakterizira i postmoderna antropološka istraživanja, o čemu piše Juzbašić u svojoj studiji.

Sukladno Radićevu naputku, Filakovac je građu zapisivao na retkovačkom govornom idiomu. O specifičnostima retkovačkog mjesnog govora svjedoči činjenica da se ondje zadržala staroštokavska ekavica, dok je u većem dijelu Slavonije zastupljena ikavica ili ijekavica, zbog čega je taj rukopis donio nove spoznaje o staroslavonskom, ali i šokačkom govoru te posavskom poddijalektu. Jezična vrijednost rukopisne građe Župa Retkovci detaljno je razrađena u studiji „Rukopisno čuvanje staroštokavske ekavice Retkovaca“ čija je autorica Anica Bilić, priređivačica izdanja. U studiji su izdvojeni specifični primjeri te su postavljeni temelji za daljnja lingvistička istraživanja. Razumijevanju teksta pridonose i „Tekstološka napomena“ te „Rječnik nepoznatih i manje poznatih riječi i izraza“, koje je također sastavila priređivačica izdanja. U jezičnom smislu Filakovčeva je građa dragocjena i folkloristima zbog brojnih kolokvijalizama i sintagmi te zbog zbirke usmenoknjiževnih oblika uvrštenih na gotovo stotinu stranica u poglavlju „Poezija“.² Upravo je zbog takvog načina zapisivanja navedena monografija, strukturno i sadržajno, izvrsna podloga za dublja istraživanja tradicijskog života u slavonskim mjestima.

2 U desetom poglavlju, „Poezija“, nalaze se pjesme, pripovijetke, zagonetke te jedna šala, dok se poslovice nalaze na kraju dvanaestog poglavlja, „Iskustvo, znańe i mudrovańe“.

Iako je rukopis najvjerniji u originalu – kada ga čitamo direktno iz Filakovčeva pera – kvalitetna kritička obrada omogućuje mu veću dostupnost i prvu razinu znanstvene kritike. Djelatnici i suradnici Odsjeka za etnologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti od 2002. godine sustavno rade na projektu *Etnološka i folkloristička građa HAZU: obrada i kritičko objavljivanje* te na taj način građu koja je bila djelomično zanemarena čine dostupnom znanstvenoj i kulturnoj javnosti te pripadnicima lokalnih zajednica. Nakon Lovretićeva *Otoka* (1897. – 1899., 1902., 1916.) te Lukićeva *Varoša* (1919., 1924., 1928.) i *Klakara* (2016., 2019.), Filakovčevi *Retkovci* zaokružuju cjelinu objavljenih slavonskih etnoloških monografija te popunjavaju sliku jezičnih identiteta i hrvatske tradicijske kulture slavonskih mikrolokaliteta.

Katarina Dimšić